

Magdalena Laskowska

 <https://orcid.org/0000-0002-9088-2507>

 mlaskowska@mnk.pl

Katarzyna Podniesińska

 <https://orcid.org/0000-0001-9750-9134>

 kpodniesinska@mnk.pl

Muzeum Narodowe w Krakowie

 <https://ror.org/01vyg6f62>

„Teka polskich grafików” z 1903 roku jako przykład wspólnych dążeń środowiska krakowskiego i warszawskiego do rozwoju polskiej grafiki artystycznej

W 1903 roku ukazała się w Krakowie *Teka Stowarzyszenia polskich Artystów-Grafików* [pisownia oryginalna] – pierwsza polska teka wieloautor-ska prezentująca grafikę artystyczną, zawierająca 22 prace 16 najwybit-niejszych wówczas twórców¹ (ryc. 1). Tylko czterech z nich było dobrze

- 1 Na okładce widnieje tytuł skrócony: *Teka polskich grafików*, natomiast na stronie ty-tułowej podano: *Teka Stowarzyszenia polskich Artystów-Grafików*. Por. J. B., III. *Prze-gląd sztuk plastycznych*, „Krytyka” 5 (1903) t. 1, s. 327; K. Czarnecki, *Teka grafik z 1903 r. i tzw. Stowarzyszenie Polskich Artystów Grafików w Krakowie*, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” 14 (1991), s. 49–84; M. Grońska, *Grafika w książce, tece*

1. *Teka Stowarzyszenia Polskich Artystów Grafików*, okładka, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK III-ryc.-74956.

2. Leon Wyczółkowski, *Kościół Bożego Ciała* w Krakowie, 1903, autolito-grafia, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK III-ryc.-1306.

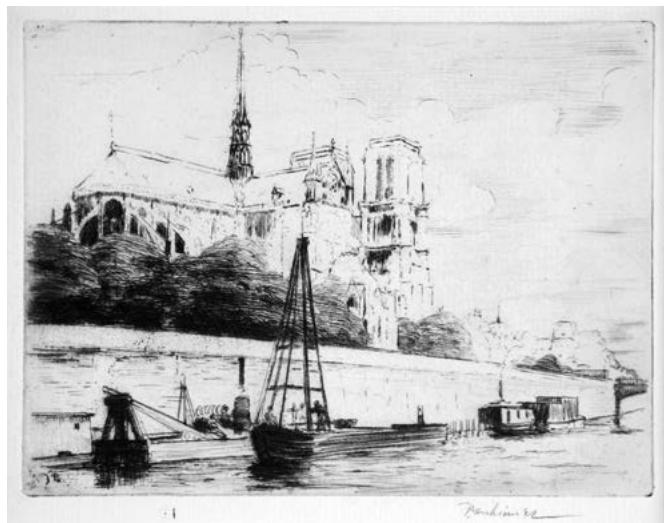
zaznajomionych z warsztatem grafika (Feliks Jasiński, Józef Pankiewicz, Leon Wyczółkowski, Ignacy Łopieński), kilku miało z nią związek incydentalny (Józef Czajkowski, Jacek Malczewski, Antoni Procajłowicz, Jan Stanisławski, Wojciech Weiss, Stanisław Wyspiański), reszta była malarzami i udział ich w tym przedsięwzięciu był wyrazem gotowości na podjęcie nowych wyzwań w zakresie warsztatu artystycznego. Byli to: Teodor Axentowicz, Józef Chełmoński, Stanisław Czajkowski, Ferdynand Ruszczyc, Karol Tichy, Edward Trojanowski². Spośród czynnych wówczas na ziemiach polskich grafików w *Tece* zabrakło pracującego we Lwowie Stanisława Dębickiego oraz dwóch warszawiaków: Franciszka Siedleckiego i Feliksa Jabłczyńskiego³ (ryc. 2–3).

Inicjatorem powstania *Teki* był znany kolekcjoner i znawca sztuki Feliks Jasiński⁴, który w latach 1883–1886 i 1897–1900 przebywał w Paryżu,

i albumie, polskie wydawnictwa artystyczne i bibliofilskie z lat 1899–1945, Wrocław 1994, s. 27–29, 189–190, poz. 5.

- 2 Spis zawartości *Teki*: „Jan Matejko Stańczyk – (autolitografia) / T. Axentowicz Kobieta z wazonem – (4-ro barwny glinoryt) / J. Chełmoński Matka – (autolitografia) / J. Chełmoński Główna – (autolitografia) / J. Czajkowski Cmentarz klasztoru w Krakowie – (6-o b. autolit.) / S. Czajkowski Las zimą – (3-barw. autolit.) / J. Łopieński Krajobraz – (akwaforta) / J. Malczewski – Głowa starca – (autolit.) / J. Malczewski – F. Jasiński – (autolit.) dla wydania wytwornego / J. Mehoffer Zemsta – (autolit.) / J. Pankiewicz Katedra paryska – (akwaforta) / A. Procajłowicz Głowa kobiety – (drzeworyt) / F. Ruszczyc Kościółek na Litwie – (5-o b. autolit.) / J. Stanisławski Wisła pod Tyńcem – (4-o b. autolit.) / K. Tichy Rynek krakowski – (autolit.) / E. Trojanowski Wawel – (5-o b. autolit.) / W. Weiss Na Skałce – (autolit.) / W. Weiss Willa d'Este – (autolit.) / L. Wyczółkowski J. Kossak – (autolit.) dla wydania wytwornego / L. Wyczółkowski J. Malczewski – (autolit.) / L. Wyczółkowski F. Jasiński – (3-barw. autolit.) / L. Wyczółkowski Kościół Bożego Ciała w Krakowie – (4-o b. autolit.) / S. Wyczółkowski Helenka – (fluoroforta) dla wydania wytwornego / Ozdoba na okładce: Wycinanka łowicka zmodyfikowana przez W. Weissa (lit.)”.
- 3 Por. K. Czarnecki, *Teka grafik*, s. 79.
- 4 Do najważniejszych publikacji na jego temat należą: Z. Alberowa, C. Bąk, *Jasiński Feliks*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 11, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 30–31; *Grafika Odilona Redona*, oprac. H. Blum, kat. wyst. Muzeum Narodowe w Krakowie [dalej: MNK], Kraków 1965; J. Wiercińska, *Feliks Jasiński (Manggha) jako działacz artystyczny i kolekcjoner*, w: *Polskie życie artystyczne w latach 1890–1914*, red. A. Wojciechowski, Wrocław 1967, s. 212–214; *Grafika polska około roku 1900*, kat. wyst. MNK, wstęp H. Blum, Kraków 1968; *Grafika francuska. Teki A. Vollarda ze zbiorów F. Jasińskiego*, kat. wyst. MNK, wstęp H. Blum, Kraków 1971; B. Gumińska, *Feliks*

3. Józef Pankiewicz, *Katedra paryska*, 1903, sucha igła, akwaforta, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK III-ryc.-9211.

4. Jacek Malczewski, *Portret Feliksa Jasieńskiego z teką*, 1903, olej, deska, Muzeum Narodowe w Krakowie.

poznając tamtejsze środowisko artystyczne (ryc. 4). Szczególne zainteresowanie budziły w nim działania *peintres-graveurs* (malarzy-grafików), którzy dążyli do nadania oryginalności odbitce graficznej. Zwracali uwagę na takie cechy jak odręczny podpis artysty albo jego znak ideograficzny, remarki, czyli dodatkowe motywy lub obrazy wykonane przez artystę na płycie graficznej umieszczone poza właściwą kompozycją dzieła⁵, limitowany nakład, współpracę z drukarzem podczas produkcji odbitki, a niekiedy samodzielny druk na prasie graficznej, niszczenie matrycy po wykonaniu nakładu; na dalszym etapie, tworzenie samodzielnych kompozycji w oparciu o własne wzory. Były to działania idące w kierunku usamodzielnienia się techniki graficznej jako wyodrębnionej dziedziny sztuki⁶. Jasieński prezentował typ badacza-naukowca, który świadomie, umiejętnie i ze znanstwem tworzył swoją kolekcję⁷. Rozumiejąc zadania i możliwości grafiki, zdobył przekonanie, że jest ona „najpodatniejszą dziedziną sztuki na upowszechnianie piękna”⁸. Był przekonany, że na przestrzeni dziejów grafika albo drukarstwo znacząco przyczyniły się do rozwoju sztuk i pozostają niedoceniane.

Manggha Jasieński, „Wszyscy marzymy, by dosięgnąć księżycy...”, „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria nowa” 3 (2010), s. 17–65; S. Krzysztofowicz-Kozakowska, „Stara, sercu memu bardzo droga bestyo”, „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria nowa” 3 (2010), s. 67–84; A. Kluczeńska-Wójcik, *Feliks „Manggha” Jasieński i jego kolekcja w Muzeum Narodowym w Krakowie*, Kraków 2014.

- 5 Remarki służyły też do właściwego odczytania natężenia kreski przy próbnym odbijaniu płyty, obraz następnie ścierano za pomocą gładzika. Egzemplarze opatrzone remarkami były szczególnie cenione. Zob. H. Wilder, *Grafika. Drzeworyt, miedzioryt, litografia. Wskazówki dla bibliotekarzy i miłośników sztuki*, Lwów 1922, s. 42; *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa 1997, s. 345; O. Rybak-Karkosz, *Rodzaje odbitek występujących w grafice artystycznej w kontekście nieuczciwych zachowań uczestników rynku dzieł sztuki*, „Opuscula Musealia” 28 (2021), s. 80, <https://doi.org/10.4467/20843852.OM.21.004.15505>.
- 6 Por. E. Frąckowiak, *Środowisko artystyczne peintres-graveurs w Europie w drugiej połowie XIX wieku*, w: *Wystawa, której nie było... Ignacy Łopieński (1865–1941) odnowiciel sztuki graficznej*, koncepcja i oprac. katalogu P. P. Czyż, Warszawa 2019, s. 4–32.
- 7 Grafice francuskiej z kolekcji Jasieńskiego poświęcona była wystawa i katalog. Zob. K. Kulig-Janarek, *Niech żyje sztuka! Kolekcja Feliksa Jasieńskiego. Grafika francuska od impresjonizmu do art nouveau*, kat. wyst. MNK, Kraków 2015.
- 8 L. Wellisz, *Wspomnienia i refleksje o moich zbiorach grafiki polskiej. Katalog rysunków i rycin Feliksa Jasieńskiego i Leona Wyczółkowskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1970, s. 10.

Około 1888 roku Jasieński wrócił z Paryża do Warszawy, gdzie czynnie uczestniczył w życiu kulturalno-artystycznym. Widząc konieczność spopularyzowania sztuki graficznej wśród odbiorców, od 1901 roku organizował w Zachęcie i lokalu redakcji „Chimery” wystawy w oparciu o własne zbiory. Pierwszą ekspozycją była pokazana w TZSP wystawa sztuki japońskiej⁹, która zbulwersowała publiczność i krytyków zupełnie nieprzygotowanych do odbioru sztuki tak odmiennej od europejskiej, posługującej się nową estetyką i innymi kanonami piękna; sztuki, w której nie obowiązywały akademickie konwencje obrazowania. O skali emocji i krytyki, jaka rozgorzała w związku z wystawą, świadczą liczne recenzje, w większości nieprzychylne¹⁰. Sytuacji nie pomogły obszernie komentarze wprowadzające autorstwa Jasieńskiego¹¹ ani oceny osób bardziej świadomych specyfiki sztuki Kraju Kwitnącej Wiśni¹². Zorganizowane przez Jasieńskiego dalsze ekspozycje graficzne nie znalazły uznania wśród widzów, z zaplanowanych w salonie „Chimery” 34 pokazów odbyło się zaledwie cztery¹³ i ogólnie trzeba przyznać, że cała akcja

- 9 *Calkowite rozliczenie kosztów urzadzzenia wystawy japońskiej*, rachunek z marca 1901, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie [dalej: AMNK], Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/4, s. 1.
- 10 Zob. *Wrażenia z wystawy japońskiej*, „Głos. Tygodnik Naukowo-Literacki, Społeczny i Polityczny” 3.03.1901, nr 11, s. 158–159; AN, *Chwila bieżąca*, „Biesiada Literacka” 22.02.1901, nr 8, s. 158; [b. k.], *Wystawa sztuki japońskiej w pałacu TZSP*, „Biesiada Literacka” 1.03.1901, nr 9, s. 177–178; I. Kossowska, *Narodziny polskiej grafiki artystycznej 1897–1917*, Kraków 2000, s. 20; B. Gumińska, *Feliks Manggha Jasieński*, s. 28; A. Kluczeńska-Wójcik, *Feliks „Manggha” Jasieński*, s. 84–87.
- 11 F. Jasieński, *Wystawa drzeworytów japońskich*, „Chimera” 1901, t. 1, z. 2, s. 172–174; F. Jasieński, *Z powodu wystawy japońskiej*, „Biesiada Literacka” 8.03.1901, nr 10, s. 199.
- 12 Zob. T. Jaroszyński, *Wystawa sztuki japońskiej (Zbiory F. Jasieńskiego)*, „Tygodnik Ilustrowany” 23.02.1901, nr 8, s. 153–154; Z. Przesmycki, *Drzeworyt japoński*, „Chimera” 1901, t. 1, z. 3, s. 490–532; przedruk w: Z. Przesmycki, *Pro arte*, Warszawa 1914, s. 374.
- 13 Por. *Sztuka* [rubryka], „Tygodnik Ilustrowany” 1901, nr 23, s. 457; K. Gałęcka, *Feliks Jasieński w środowisku Warszawy, Lwowa i Krakowa*, „Roczniki Humanistyczne” 27 (1979) z. 4, s. 26–27. Były to wystawy grafik Albrechta Dürera, autolitografii barwnych Henriego Rivière’a, widoków Rzymu Giovanniego B. Piranesiego i akwareli Stanisława Masłowskiego. Wystaw zaniechano w czerwcu 1901 roku. Zob. też: *Sztuka* [rubryka], „Tygodnik Ilustrowany” 20.04.1901, nr 16, s. 319; *Wystawy sztuki w salonie „Chimery”*, „Chimera” 1901, t. 1, z. 2, s. 361; J. Wiercińska, *Feliks Jasieński (Manggha)*, s. 212; I. Kossowska, *Narodziny polskiej grafiki artystycznej*,

edukacyjno-popularyzatorska oswajania polskiej publiczności z grafiką poniosła spektakularną klęskę.

Rozczarowany kolekcjoner skierował się do Krakowa, w którym osiadł na stałe na przełomie lat 1901–1902¹⁴ (ryc. 5). Tutaj atmosfera i środowisko artystyczne były zupełnie inne – bardziej światowe, gotowe do przemian i otwarte na nowe doznania. Wpływ na taką sytuację miały nie tylko ożywione kontakty z ośrodkami niemieckojęzycznymi i Paryżem, ale również zakończona reforma Szkoły Sztuk Pięknych pod wodzą Juliana Fałata, dzięki czemu Kraków stał się centrum polskiego szkolnictwa artystycznego uwzględniającego specyfikę sztuki graficznej¹⁵. Ogromne znaczenie miała też działalność Towarzystwa Artystów Polskich „Sztuka”, pobyt w Krakowie Stanisława Przybyszewskiego i oddziaływanie redagowanego przez niego „Życia” z szatą graficzną Stanisława Wyspiańskiego, wreszcie powstanie w 1901 roku Towarzystwa „Polska Sztuka Stosowana”, którego Jasieński był członkiem¹⁶. Wkrótce też mają miejsce dwie wystawy z jego kolekcji, w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych pokazuje prace malarskie współczesnych artystów polskich i kolekcję swoich portretów, a w Sukiennicach – ówczesnej siedzibie Muzeum Narodowego – wystawę drzeworytów japońskich¹⁷.

Pobyt Jasieńskiego w Warszawie nie pozostał jednak bez śladu. Salon Krywulta – jedyne miejsce zdolne konkurować programem wystawienniczym z działaniami Feliksa – częściej prezentuje grafikę. Eksponowane są dzieła dawnych mistrzów i artystów współczesnych

s. 21–22; P. P. Czyż, „Litografia i fabryka bombonierek” – droga do autolitografii w Warszawie na początku XX wieku, w: *Wielość w jedności. Litografia i techniki druku płaskiego w Polsce po 1900 roku*, red. B. Chojnacka, M. Woźniak, Bydgoszcz 2015, s. 36.

14 Por. A. C. [A. Łada-Cybulski], *Feliks Jasieński w Krakowie*, „Tydzień” 12.10.1902, nr 41, s. 660.

15 Por. J. Więckowska-Lazar, *Grafika Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie*, w: *175 lat nauczania malarstwa, rzeźby i grafiki w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych*, red. J. Ząbkowski, Kraków 1994, s. 129–160.

16 Zob. Towarzystwo Polska Sztuka Stosowana, walne zebranie w dniu 1.10.1901, AMNK, sygn. 80/18, s. 63–65.

17 Por. *Sztuka* [rubryka], „Tygodnik Ilustrowany” 25.01.1902, nr 4, s. 78. W Archiwum MNK przechowywany jest rachunek: *Rozliczenie wystawy TPSP w Krakowie z dnia 15.02.1902*, AMNK, sygn. 80/2, s. 3. Wystawa trwała od 5 do 15 stycznia 1902 r. Sprzedano 385 biletów.

5. Muzeum Feliksa Jasieńskiego, „Duży salon”, ok. 1910, fotografia, Muzeum Narodowe w Krakowie.

Maxa Klingera, Féliciena Ropsa, Odilona Redona, Edwarda Muncha, Henriego Riviera, a z autorów polskich Zofii Stankiewiczówny¹⁸. Wystawy poświęcone drukom odbywały się też w Towarzystwie „Zachęta”, które w 1904 roku zorganizowało wielką, międzynarodową ekspozycję prezentującą sześćset prac twórców francuskich, angielskich i niemieckich¹⁹.

Pozostawił też Jasieński w Warszawie osoby mu życzliwe, które doceniały jego wiedzę i wysiłki na rzecz upowszechniania medium graficznego. Szczególną relację opartą na znajomości sztuki i przekonaniu o konieczności emancypacji sztuki powielalnej miał z Zenonem Przesmyckim, który znał zbiory Jasieńskiego, pożyczał od niego książki, czasopisma i teki graficzne²⁰. Wydawca „Chimery” nie tylko udostępniał swój lokal na wystawy, ale uczestniczył w opracowywaniu ich harmonogramów, koncepcji i scenariuszy²¹.

Do grona tych osób zaliczał się niewątpliwie Ignacy Łopieński²² – znakomity grafik reprodukcyjny i mistrz akwaforty, który rzemiosła uczył się w pracowni Johanna Raabe w Monachium. Związki Łopieńskiego ok. roku 1902 ze środowiskiem krakowskim były bardzo żywe. Uczestniczył w jury kwalifikacyjnym I Salonu Stowarzyszenia Artystów Polskich

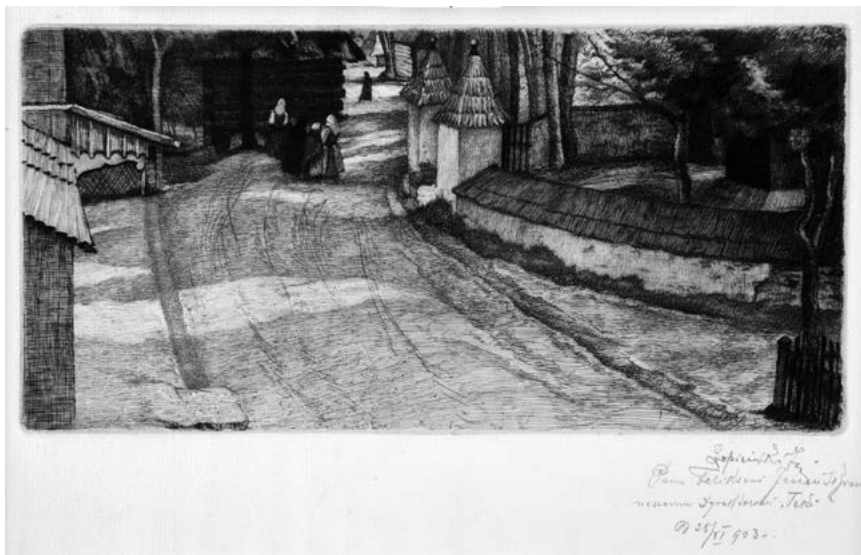
18 Por. M. Płażewska, *Warszawski Salon Aleksandra Krywulta (1880–1906)*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 10 (1966), s. 355–356.

19 Por. I. Kossowska, *Narodziny polskiej grafiki artystycznej*, s. 24.

20 Feliks Manggha Jasieński. Korespondencja. Listy od różnych osób, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/51.

21 Por. I. Kossowska, *Narodziny polskiej grafiki artystycznej*, s. 21–22. Tam dalsza biografia dotycząca poszczególnych wystaw oraz wiadomości o wystawach, które się nie odbyły.

22 Postaci Łopieńskiego poświęcona była wystawa monograficzna w Muzeum Narodowym w Warszawie w okresie od grudnia 2019 do lutego 2020 roku. Zob. katalog wystawy: *Wystawa, której nie było...* Zob. też: P. P. Czyż, *Szkola Łopieńskiego – Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Graficznych czyli warszawscy akwafortciści pierwszych dwóch dekad XX wieku*, w: *Wielość w jedności. Techniki wkłēłodruku w Polsce po 1900 roku*, red. B. Chojnacka, M. Woźniak, Bydgoszcz 2013, s. 63–80. O związkach ze środowiskiem krakowskim: P. P. Czyż, *Polscy akwafortciści na drodze do grafiki autorskiej w Monachium i Paryżu – Redlich, Jasieński, Łopieński, Pankiewicz*, w: *Wyjazdy „za sztukę”. Nadzieje, zyski i straty artystów XIX i XX wieku*, red. D. Kudelska, E. Kuryłek, Lublin 2015, s. 125.

6. Ignacy Łopieński, *Przed kościołem*, 1903, akwaforta, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK III-ryc.-1867. Poniżej kompozycji p.d. sygnatura ołówkiem z dedykacją: Łopieński I. / Panu Feliksowi Jasieńskiemu / naszemu Dyrektorowi „Teki”.

w Krakowie w październiku tego roku²³, zlecono mu też wykonanie akwafortowej wersji ekslibrisu Muzeum Narodowego w Krakowie autorstwa Jana Bukowskiego²⁴ oraz odbitek cynkotypowych do naklejania na książki²⁵ (ryc. 6).

Firma „Braci Łopieńskich” miała zresztą dobrą opinię wśród artystów krakowskich. Wskazują na to wykonane w warszawskiej firmie odlewy portretów Leona Wyczółkowskiego i Feliksa Jasieńskiego autorstwa Konstantego Laszczki, wykonane odpowiednio w latach 1900 i 1902²⁶.

W Dziale Starych Druków, Rękopisów i Kartografii Muzeum Narodowego w Krakowie zachowała się korespondencja Feliksa Jasieńskiego z Ignacym Łopieńskim z okresu prac nad *Teką*. „Nieźmiernie cieszę się z Pańskiego listu” – pisze Łopieński do Feliksa – „Wyczytawszy w gazetach o Pańskich zamiarach postanowiłem z Panem pogwarzyć o nich, lecz na pierwsze zapytanie ze strony Pańskiej, odpowiadam, że chętnie, i dobrze będzie podług P. propozycji, bo nareszcie musi się udać stojący mur przed nami zwalić. O zyski Pan się kłopotuje, to mniejsza, aby tylko kłuć w ślepią i przekłuć a przejrzą, w ten cel, z pierwszej ręki kupować i reprezentować, choć ciągle na ofiarność chociaż chwilową członków trudno liczyć – to jest jedna chwiejna strona P. programu, bo rozumiem, że nie może nam chodzić tylko o rok, dwa lub trzy, ale na przeciąg czasu nieobliczony. Dlatego też radziłbym przy podziale dochodu odliczyć duży stosunkowo procent na kapitał wydawniczy proponowanej »teki«. Więc propozycję przyjmuję postaram się zrobić Wam coś na Muzeum”²⁷.

23 Zob. List Jacka Malczewskiego do Henryka Siemiradzkiego z dnia 7.08.1902, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.1588/54.

24 W zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie zachowała się matryca do tej akwaforty: I. Łopieński, *Ekslibris Muzeum Narodowego w Krakowie*, 1902, miedzioryt, MNK, nr inw. MNK-III-kl.-651.

25 Por. K. Podniesińska, *Ekslibrisy bibliotek polskich i księgozbiorów obcych wykonanych przez polskich artystów z zbiorach Gabinetu Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 2023, s. 429, poz. 1166.

26 Obiekty zachowane w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie: K. Laszczka, Portret Leona Wyczółkowskiego, 1900, odlew, MNK, nr inw. MNK II-rz-717; K. Laszczka, Portret Feliksa Jasieńskiego „Mangghi”, 1902, odlew, MNK, nr inw. MNK II-rz-708.

27 List Ignacego Łopieńskiego do Feliksa Jasieńskiego z dnia 20.10.1902, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/38; K. Czarniecki, *Teka grafik*, s. 75.

Jesienią 1900 roku Łopieński sprowadził z Monachium prasę akwafortową oraz niezbędne narzędzia, co umożliwiło mu pracę na miejscu i zainteresowanie grafiką szerszego grona artystów i odbiorców. Trzeba dodać, że była to jedyna prasa w Królestwie Polskim, a jej uruchomienie było możliwe dzięki związkom Ignacego z rodzinną firmą „Bracia Łopieńscy” oraz gwarancjom, że nie będzie ona wykorzystywana do drukowania pism zakazanych przez carską cenzurę²⁸. Brak profesjonalnych pras graficznych był generalnym problemem na ziemiach polskich. W 1902 roku specjalnie z Paryża sprowadził Jasieński na własny koszt dwie prasy, akwafortową i litograficzną dla Leona Wyczółkowskiego²⁹. W Krakowie tylko jedna firma podejmowała się wielkoformatowych artystycznych litografii, które były satysfakcjonujące dla odbiorców – Zakład Artystyczno-Litograficzny A. Pruszyńskiego. Pracowali tam znakomici, otwarci na współpracę drukarze, a syn właściciela Zenon był przyjacielem artystów³⁰.

Istniał też problem z papierem. 4 marca 1903 Łopieński pisał do Jasieńskiego:

Cała bieda, że papieru nie mamy miejscowego, już od miesiąca oczekuję i do-
czekać się nie mogę. Wiadomość otrzymałem, że wysłany, ale wiecie jak u nas

28 Por. *Wystawa, której nie było...*, s. 41. Była to prasa ogromna i mało dostępna, pisał o tym w grudniu 1905 roku do Jasieńskiego Juliusz Herman, wiceprezes warszawskiego TPSP, znany kolekcjoner i malarz po szkole Gersona. W 1937 roku została ona подарowana warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. List Juliusza Hermana do Feliksa Jasieńskiego z dnia 2.12.1905, AMNK, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/12, s. 143–144.

29 Por. A. Kluczeńska-Wójcik, *Feliks „Manggha” Jasieński*, s. 162–163, przypisy 303, 305 tamże. Z prasy akwafortowej chciał też korzystać Pankiewicz: „Mówił mi Wyczół, że sprowadził Pan prasę do akwaforty. Czy są również wszystkie potrzebne do odbijania rzeczy, jakiś tampon, farba? Flanela, muślin itd. Jeżeli nie to wszystko to przyniosłbym. Mam nadzieję, że będę mógł z prasy korzystać [...]” (List Józefa Pankiewicza do Feliksa Jasieńskiego z dnia 11.07.1904, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/51).

30 Założyciel zakładu Aureliusz Pruszyński zmarł w kwietniu 1904 roku. Zob. klepsydry, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/879651/edition/850791/content> (13.08.2025). O tym, że Zenon należał do środowiska artystycznego, najlepiej świadczy jego monografia na temat Cukierni Lwowskiej: Z. Pruszyński, *Jama Michalika lokal „Zielonego Balonika”*, Kraków 1930.

trudno z przesyłkami. Jak tylko otrzymam na czwarty dzień wysyłam 300 odbitek moich i Pankiewicza³¹.

Ten stan rzeczy potwierdza Pankiewicz, pisząc do Jasieńskiego:

Długo na moje odbitki Pan czekał z winy Łopieńskiego, który nie śpieszył się, ze swoją płytą ani ze sprowadzeniem papieru. Pierwsze 20 egzemplarzy [do tek wytwornych] sam odbiłem, na większą ilość nie miałem czasu i obawiam się czy pozostałe są dobrze odbite. Grymasiłem, ale z Łop[ieńskim] nie mam cierpliwości dyskutować³².

Możliwe, że akwaforty wykonane do *Teki* były jednymi z pierwszych grafik, które w ogóle wyszły spod prasy Łopieńskiego, bowiem jeszcze na jesieni 1901 roku nie była ona uruchomiona³³. Na marginesie, trzeba wiedzieć, że to Łopieński był tym, który uczył Pankiewicza i Wyczółkowskiego „tajników kunsztu graficznego”, działania kwasem na metale i posługiwania się technikami metalowymi, to pod jego okiem wykonali oni swoje pierwsze akwaforty i akwatinty³⁴.

Jasieński poprzedził wydanie *Teki* wielką akcją promocyjną. Zorganizował w Sukiennicach 11 wystaw ze swoich zbiorów w odstępach dwutygodniowych, chcąc oswoić publiczność krakowską z nową i starą grafiką. Porównywał w nich sztukę obcą z dokonaniem polskich artystów, zestawiał przykłady dawne z nowoczesnymi, pokazywał różnorodność i bogactwo technik oraz ich możliwości wyrazowe. Informowała o tych wydarzeniach szeroko krakowska prasa: „Czas” i „Głos Narodu”³⁵ (ryc. 7).

31 List Ignacego Łopieńskiego do Feliksa Jasieńskiego z dnia 20.10.1902, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/38.

32 List Józefa Pankiewicza do Feliksa Jasieńskiego z dnia 1.04.1903, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/51.

33 Por. P. P. Czyż, E. Frąckowiak, *Wystawa której nie było...*, s. 41, przypis 27.

34 Por. M. Turwid, *Spuścizna Wyczółkowskiego*, „Kultura” 2 (1937) nr 30, s. 4.

35 Zob. *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka] w numerach dziennika „Czas”: 11.10.1902 [2], nr 234, s. 3; 21.10.1902 [2], nr 242, s. 3; 3.11.1902 [2], nr 252, s. 3; 13.11.1902 [2], nr 261, s. 3; 17.11.1902 [2], nr 264, s. 3; 30.11.1902 [2], nr 276, s. 3; 18.12.1902 [2], nr 290, s. 2; 25.02.1903 [2], nr 45, s. 3; I. Bett, *Wystawa akwafort w Sukiennicach*, „Czas” 30.10.1902 [2], nr 250, s. 1–2; K. Rakowski, *Francisco Goya*, „Czas” 8.11.1902 [2], nr 257, s. 1–2; K. Czarnecki, *Teka grafik*, s. 74; *Z literatury i sztuki* [rubryka] w numerach „Głosu Narodu”: 11.10.1902, nr 236, s. 5; 22.10.1902, nr 247, s. 4; 4.11.1902,

7. Feliks

Jasieński przygotowuje wystawę ze swych zbiorów (sala Muzeum Narodowego w Sukiennicach), grudzień 1902, fotografia, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK XX-f-31369.

8. Pierre Bonnard, okładka: *L'Album d'estampes originales de la Galerie Vollard*, wyd. A. Vollard, Paris 1897, litografia, Muzeum Narodowe w Krakowie, nr inw. MNK III-ryc.-34889.

Cieszyły się one dużą frekwencją, „Głos Narodu” w listopadzie 1902 roku pisał: „Drugą wystawę p. F. Jasieńskiego zwiedziło wczoraj w pierwszym dniu otwarcia przeszło sto osób, nie licząc wejść wolnych. Świadczy to o wielkim zainteresowaniu się miasta obecną wystawą”³⁶. Ukazał się też tekst zapowiadający wydanie *Teki*³⁷.

16 listopada 1902 zostało zawiązane z inicjatywy kolekcjonera *Stowarzyszenie polskich artystów grafików*³⁸, którego celem było tworzenie grafik oryginalnych, skomponowanych i wykonanych samodzielnie przez artystów „wprost na miedzi, kamieniu lub drzewie i ze współudziałem artysty, pod jego kierunkiem osobistym odbite w niewielkiej ilości egzemplarzy”³⁹.

Od jesieni 1902 roku „Czas” i „Głos Narodu” na bieżąco, szczegółowo informowały o postępach prac, jakie grafiki są już ukończone, a które w fazie przygotowania i na jakim etapie, jak zmienia się ich lista w stosunku do planów i dlaczego; teksty zachęcały do nabywania *Teki* oraz podawały nazwiska subskrybentów⁴⁰. W lutym 1903 roku „Czas” donosił:

Teka polskich grafików, jeżeli nie zajdą nieprzewidziane przeszkody, ukaże się za kilka tygodni. Zakład artystyczny Pruszyńskiego zajęty jest prawie wyłącznie odbijaniem litografii, których część jest już gotowa. [...] Okładka jest gotowa. Na przyozdobienie użyto motywu ludowego z księstwa łowickiego. Przerysował go z pewnymi modyfikacjami p. Wojciech Weiss. Introligatorska robota koło okładki potrwa dziesięć dni. Prof. Wyczółkowski przywiezie z Warszawy nakład akwafort⁴¹ Pankiewicza (katedra paryska) i Łopieńskiego (portret Matejki). W tych dniach rozpocznie się odbijanie „Stańczyka”, litografii Matejki. Drzeworyt

nr 259, s. 5; *Kronika literacko-artystyczna* [rubryka] w numerach „Głos Narodu”: 20.12.1902, nr 304, s. 5; 26.02.1903, nr 56, s. 6.

36 *Z literatury i sztuki* [rubryka], „Głos Narodu” 4.11.1902 nr 259, s. 5. Dla porównania, w całym miesiącu, w listopadzie 1902 roku Dom Jana Matejki odwiedziły 63 osoby. Zob. *Z Domu Matejki*, „Głos Narodu” 2.12.1902, nr 287, s. 4.

37 *Od Pana Feliksa Jasieńskiego...*, nieustalone czasopismo dostępne w AMNK sygn. 80/6, s. 10.

38 O nowym Towarzystwie artystycznym informowano w rubryce *Ruch artystyczny i literacki „Czasu”* z 17.11.1902 [2], nr 264, s. 3. Zob. też. *Nowe Towarzystwo artystyczne*, „Głos Narodu” 18.11.1902, nr 273, s. 4 (z treści wynika, że Towarzystwo powstało 17 listopada).

39 *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 17.11.1902 [2], nr 264, s. 3.

40 Zob. *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka]: „Czas” 30.11.1902 [2], nr 276 i 18.12.1902 [2], nr 290, s. 2; *Kronika literacko-artystyczna* [rubryka], „Głos Narodu” 1.12.1902, nr 286, s. 1.

41 Leon Wyczółkowski był obywatelem Królestwa Polskiego.

A. S. Procajłowicza już odbity. Artyści pokonywać musieli różne trudności: brak na miejscu odpowiednich materiałów, papieru, drzewa do drzeworytów itd. Mimo to, dzięki energii inicjatora, teka w formacie 63×45 cm przedstawiać się będzie bardzo okazale⁴².

Teka polskich grafików zacznie być rozsyłaną w końcu przyszłego tygodnia osobom w Krakowie zamieszkałym, które uściły lub uiszcza należność na ręce pp. Jasińskiego lub Pruszyńskiego [...] Gdyby akwaforty nie nadeszły z Warszawy w czasie właściwym, doręczone będą po rozesłaniu Teki, by jej ukazania się nie opóźnić⁴³.

„Wszystkie dzieła, przeznaczone dla Teki wystawione będą przez F. Jasińskiego w Sukiennicach, począwszy od niedzieli”⁴⁴. Była to ostatnia z cyklu wystaw promujących *Tekę*. Jasiński zaprezentował ją, zestawiając ze słynnymi paryskimi wydawnictwami Amboise’a Vollarda, chcąc udowodnić, że dokonania artystów polskich nie ustępują osiągnięciom francuskim⁴⁵ (ryc. 8). W recenzji, przypuszczalnie autorstwa samego Mangghi, czytamy: „Dołożono wszelkich starań, aby strona artystyczna wydawnictwa zbliżała się do doskonałości; każda próba była w ręku artysty, który doglądał pracy, czuwał nad jej wykonaniem tak, że plansze będące odbitkami oryginałów, nie różnią się w niczym od tych oryginałów. Każda z nich jest dziełem sztuki, wartość zaś określa talent artysty, oraz wykonanie, które umożliwia jak najwierniejsze powtórzenie oryginału w pewnej ilości egzemplarzy, bez uszczerbku dla artystycznej wartości dzieła”⁴⁶. Władysław Prokesz, korespondent krakowski „Kuriera Warszawskiego” donosił, że:

[...] p. Feliksowi Jasińskiemu powiodło się już szczęśliwie do skutku doprowadzić zamierzone wydawnictwo «Teki grafików polskich» [...] Wystawa gromadzi tłumy i budzi zazdrość tych, którzy nie zamówiwszy wprawdzie u wydawcy egzemplarza «Teki» zadowolić się muszą oglądaniem jej na wystawie. Ruch

42 *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 10.02.1903 [2], nr 32, s. 3.

43 *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 7.03.1903 [2], nr 54, s. 3.

44 *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 11.03.1903 [2], nr 57, s. 3.

45 Por. K. Czarnecki, *Teka grafik*, s. 77.

46 M. [Manggha], *Teka grafików polskich*, „Czas” 14.03.1903 [2], nr 60 (II), s. 1.

w dziedzinie sztuki, zainicjowany przez autora «Mangghi» zaczyna wydawać poważne owoce⁴⁷.

Teka grafików była prawdopodobnie pierwszym miejscem, w którym doszło do tak szerokiej współpracy artysty i drukarza przy sporządzaniu

prac. Litografie przygotowane na papierach przedrukowych odbijane były przez Juliana Litwińskiego i Stanisława Kucharczyka⁴⁸, typografów w zakładzie Pruszyńskiego. Wysuwany już wcześniej postulat o koniecznej współpracy artysty i drukarza przy wydawaniu czasopism, książek i albumów oraz innych druków użytkowych, faktycznie uskutecznił w 1900 roku w czasopiśmie „Życie”, a w latach następnych w Drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie kierownikiem artystycznym był Jan Bukowski, w Drukarni Napoleona Telza, w której nadzór artystyczny sprawował Antoni Procajłowicz⁴⁹ w *Tece* zmaterializował się w sposób najpełniejszy w odniesieniu do grafiki warsztatowej.

Z zachowanych dokumentów przebija troska Jasieńskiego o finanse wydawnictwa, świadczy o tym znamienita uwaga Łopieńskiego: „O zyski Pan się kłopotczy”⁵⁰. W kwestii przyszłej sprzedaży *Teki* Jasieński kontaktował się też z mieszkającym w Moskwie Pawłem Ettingerem⁵¹, kolekcjonerem ekslibrisów, plakatów i innych druków. Ettinger pisze bowiem: „cieszyć się można, że nareszcie i u nas sztuka graficzna rozwijać się zaczyna”; nie wątpi, że „wydawnictwo będzie ogromne, ciekawe i artystycznie wartościowe, żałuje tylko, że wygórowana cena (60 koron) stoi na przeszkodzie jego rozpowszechnianiu”⁵². Proponuje w przyszłości wydawanie tek graficznych w zeszytach i koniecznie w większym nakładzie,

47 W. Pr. [Prokiesz], *Korespondencje Kuriera Warszawskiego*, „Kurier Warszawski” 22.03.1903, nr 81, s. 4.

48 Por. K. Czarnecki, *Teka grafik*, s. 72.

49 Por. J. Sowiński, *Sztuka typograficzna Młodej Polski*, Wrocław 1982, s. 39–49.

50 List Ignacego Łopieńskiego do Feliksa Jasieńskiego z dnia 20.10.1902, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/38.

51 List Pawła Ettingera do Jasieńskiego datowany 30.12.1902–2.01.1903, AMNK, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/12, s. 25–28.

52 List Pawła Ettingera do Jasieńskiego datowany 30.12.1902–2.01.1903, AMNK, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/12, s. 26.

np. 500 egzemplarzy, co obniży koszty⁵³. Pocieszające jest, że już w lutym 1903 roku, jak wynika z artykułu w „Czasie”⁵⁴, Jasieński miał zarezerwowane wszystkie teki wytworne, a zwykłych pozostało mu niewiele. Na jesieni 1904 roku musiał jeszcze dysponować pewną liczbą egzemplarzy, bowiem w listopadzie Pankiewicz dopytywał się z Wenecji, „czy Tekę Muzeum Narodowe wzięło” i ponawiał pytanie, czy „Teką sprzedana” w następnym liście⁵⁵.

W Archiwum MNK znajduje się notes Jasieńskiego *Teka polskich artystów-grafików 1902–3*⁵⁶, który pokazuje, że wydawca starał się zbilansować dochód i wydatki oraz daje ogólną wiedzę, jak planował finanse przedsięwzięcia (ryc. 9–10). Egzemplarze wytworne zawierające najlepsze odbitki odręcznie sygnowane przez autorów oraz trzy dodatkowe plansze, wydrukowane w nakładzie 20 sztuk Jasieński wycenił na 100 koron/50 rubli, a egzemplarze zwykłe, niepodpisane, które wyszły w nakładzie 100 sztuk po 60 koron. Planowany dochód z *Teki* miał zatem przynieść 8000 koron dochodu brutto, a koszty były oszacowane na 1800 koron. Wiadomo, że za papier i druk w Litografii Pruszyńskiego Jasieński zapłacił 1280 koron, 160 koron kosztowało wykonanie akwafort u Łopieńskiego, a 60 koron uiszczono „pannie Prusz za Stańczyka”, musiały być też inne wydatki⁵⁷. Faktyczne honoraria dla artystów łącznie wyniosły 3670 koron i 75 rubli dla Józefa Chełmońskiego, średnio kolekcjoner przeznaczał po 230 koron za grafiki jednobarwne i 330 za wielobarwne i akwaforty, wypłacane w ratach⁵⁸.

Oprócz artystów, którzy faktycznie znaleźli się w *Tece*, Jasieński planował jeszcze obecność Stanisława Dębickiego, Konrada Krzyżanowskiego, Feliksa Jabłczyńskiego i Tadeusza Noskowskiego⁵⁹. Dębicki miał wykonać drzeworyt, nad którym pracował jeszcze w grudniu 1902 roku⁶⁰. W efekcie

53 List Pawła Ettingera do Jasieńskiego datowany 30.12.1902–2.01.1903, AMNK, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/12, s. 26–27.

54 *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 10.02.1903 [2], nr 32, s. 3.

55 Listy Pankiewicza do Jasieńskiego z dnia 5.11.1904 i 19.11.1904, MNK, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/51. Od sprzedanych egzemplarzy prawdopodobnie zależały honoraria dla artystów.

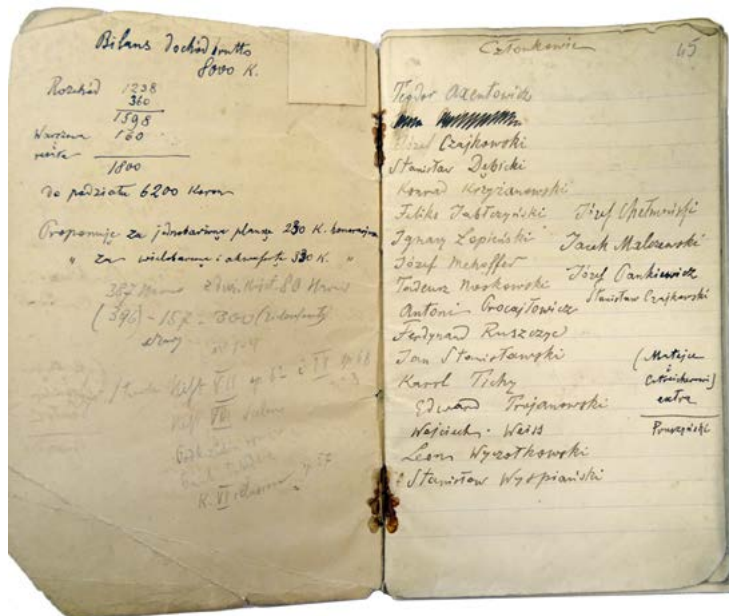
56 *Teka polskich artystów-grafików 1902–3*, AMNK, sygn. 80/9, s. 42–101.

57 Zob. *Teka polskich artystów-grafików 1902–3*, AMNK, sygn. 80/9, s. 44, 57, 61.

58 Zob. *Teka polskich artystów-grafików 1902–3*, AMNK, sygn. 80/9, s. 44, 65–66, 98.

59 Zob. *Teka polskich artystów-grafików 1902–3*, AMNK, sygn. 80/9, s. 45; *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 17.11.1902 [2], nr 264, s. 3.

60 Por. *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 18.12.1902 [2], nr 290, s. 2.

drzeworyt wykonał Procajłowicz, który początkowo pracował nad lino-rytem; nie powstały również dwie autolitografie Wyspiańskiego⁶¹, tylko fluoroforta odbita finalnie przez Tadeusza Estreichera, wynalazcę tej techniki⁶². Przewidywano też, że Łopieński wykona portret Matejki, który jako mistrz większości artystów miał otwierać *Tekę*. Przyczyny, dla których tak się nie stało oraz dlaczego wspomniani twórcy nie znaleźli się w wydawnictwie, nie są znane, mogły stać temu na przeszkodzie trudności techniczne. Wiadomo natomiast, że w kwietniu 1903 roku – a więc zaraz po ukazaniu się *Teki* – Feliks Jabłczyński pisał do Jasieńskiego: „Nie mogę darować sobie, że do teki grafików nic zrobić nie mogłem. O ile złożą się okoliczności dobrze, za parę tygodni mam nadzieję znaleźć się w Wiedniu – będę się uczył litografii i w przyszłej tece będę, jeżeli ponownie będą mnie chcieli”⁶³.

Wzmiankowany notes daje też wiedzę o tym, kto zamówił *Tekę*, ewentualnie kto stał się jej faktycznym posiadaczem – z całą pewnością tego nie można rozstrzygnąć. Wśród krakowskiej społeczności osób zainteresowaną grafiką Jasieński wymienia m.in. aktorki Idalię Pawlikowską (żonę Tadeusza Pawlikowskiego, reżysera, dyrektora Teatru Miejskiego w Krakowie) i Helenę Sulimę; Eustachego Jaxę Chronowskiego, działacza społeczno-charytatywnego, właściciela hoteli „Saskiego” i „Grand”; Mieczysława Gwalberta Pawlikowskiego, pisarza, działacza politycznego, taternika; Artura Benisa, prawnika, ekonomistę, radcę miejskiego, członka Towarzystwa Miłośników Zabytków i Historii Krakowa oraz Towarzystwa Miłośników Książki w Krakowie; dziennikarzy „Czasu”: redaktora Rudolfa Starzewskiego i Witolda Noskowskiego, związanego m.in. z „Zielonym Balonikiem” oraz redaktora „Bociana” satyryka Stanisława Lipińskiego; lekarzy: prof. weterynarii Juliana Nowaka, mecenasa i kolekcjonera, prof. ginekologii Aleksandra Rosnera i Wincentego Łepkowskiego, pioniera nowoczesnej stomatologii polskiej, a także profesorową Elizę Pareńską, żonę prof. Stanisława Pareńskiego, mecenasę i kolekcjonerkę dzieł sztuki.

61 Por. *Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 18.12.1902 [2], nr 290, s. 2.

62 Por. W. Pr. [Prokiesz], *Korespondencja Kuriera Warszawskiego*, „Kurier Warszawski” 22.03.1903, nr 81, s. 4; K. Czarnecki, *Teka grafik*, s. 72; *Wskazówki fotochemigraficzne. Co to jest fluoroforta*, „Poradnik Graficzny” 1 (1905) z. 4, s. 17–18.

63 List Feliksa Jabłczyńskiego do Feliksa Jasieńskiego z kwietnia 1903, AMNK, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/14, s. 18–19.

Z innych miłośników sztuki nie zabrakło wśród nabywców *Teki* doktora prawa Adolfa Sternschussa, doktora Emanuela Świekowskiego, monografisty TPSP w Krakowie; historyka sztuki i malarza Ludwika Pugeta; krytyka sztuki i badacza literatury XVII i XVIII w. Konstantego M. Górskiego. Jasieński wpisuje też w notesie jako odbiorców Muzeum Narodowe i TPSP (do Towarzystwa dostarczył 10 egzemplarzy).

Wśród osób z Warszawy odbiorcami byli: Zdzisławowa Jasieńska, matka wydawcy, Emilia Blochowa, Zenon Przesmycki, hr. Edward Raczyński, Stanisław Skarbiński, adwokat i bankier Stanisław Kijeński⁶⁴, Adam Oderfeld, Salon A. Krywulta, Leopold Wellisz (który dodatkowo otrzymał *Główkę Helenki* Wyspiańskiego⁶⁵), M. Meyerowa, Aleksander Bojarski, hr. Krasicka, [Józef] Gardowski⁶⁶, J. Jentysowa, Stanisław Natanson, grafik Tadeusz Noskowski, T. Dunin, Herman Poznański, Antonina Natansonówna, hr. Marta Kasińska, Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych (dr. Karol Benni), A[dam] Siedlecki. Ogólnie do Warszawy zostały wysłane trzy egzemplarze wytworne i trzynaście zwyczajnych. Dla porównania w Krakowie sprzedano dwanaście egzemplarzy wytwornych, a we Lwowie cztery⁶⁷. Dla dalszych destynacji, m.in. Kijowa, posłańcami byli Stanisław Estreicher, Konstanty Laszczka i Jan Stanisławski. Sześć sztuk Jasieński posłał do Wiednia Hiersmannowi, antykwariuszowi i wybitnemu znawcy sztuki graficznej.

Główne założenie przedsięwzięcia mające przybliżyć odbiorcom grafikę i zachęcić twórców do jej uprawiania zostało osiągnięte. Wydanie *Teki* stało się jednak jeszcze czymś więcej – wydarzeniem kulturalnym połączonym z cyklem wystaw i artykułów prasowych o charakterze naukowym, edukacyjnym i krytycznym, przedsięwzięciem finansowym dającym okazję zarobku artystom, na koniec – platformą pozwalającą rozwinąć i utrwalić współpracę między wydawcą, artystami, drukarzami i odbiorcami środowisk Krakowa i Warszawy.

64 Stanisław van der Noot Kijeński zarządzał bankową lokatą Jasieńskiego. List S. Kijeńskiego do F. Jasieńskiego z 18.03.1921, AMNK, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/14, s. 105.

65 Jak wspominał kolekcjoner, grafika oprawiona w ramę wisiała na ścianie w jego mieszkaniu w Warszawie. W 1944 roku spłonęła razem z wszystkimi znajdującymi się tam dziełami. Zob. L. Wellisz, *Wspomnienia i refleksje o moich zbiorach*, s. 11.

66 W liście prosi Jasieńskiego o przysłanie *Teki*. Zob. List [Józefa] Gardowskiego do Feliksa Jasieńskiego z 2.04.1903, AMNK, sygn. 80/12, s. 55.

67 Zob. *Teka polskich artystów-grafików 1902–3*, AMNK, sygn. 80/9, s. 48–56.

Po ukazaniu się *Teki* nastąpił intensywny i żywiołowy rozwój polskiej grafiki artystycznej. Jeszcze w połowie 1903 roku studenci Akademii krakowskiej wydrukowali *Album artystyczne wydane staraniem Towarzystwa Bratniej Pomocy uczniów krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych w 25-tą rocznicę istnienia Towarzystwa na dochód sprowadzenia na Wawel zwłok Juliusza Słowackiego* odbity w Litografii Pruszyńskiego. W roku następnym została zorganizowana w Muzeum Czapskich słynna „Wystawa drukarska” urządzona staraniem Towarzystwa „Polska Sztuka Stosowana”, która stała się przełomowym przeglądem osiągnięć środowiska artystyczno-drukarskiego obejmującego ziemię polskie z wszystkich trzech zaborów⁶⁸. W 1905 roku Władysław Teodorczuk założył „Poradnik Graficzny” – pierwsze czasopismo poświęcone sprawom drukarskim z uwzględnieniem aspektu artystycznego⁶⁹. W tym samym 1905 roku Tadeusz Rychter zorganizował przy Towarzystwie „Polska Sztuka Stosowana” Stację graficzną wyposażoną w prasę litograficzną i wszystkie akcesoria potrzebne do drukowania, a w roku następnym otwarto katedrę grafiki na krakowskiej Akademii, która tę prasę przejęła⁷⁰. Około 1906 roku wydano prawdopodobnie staraniem Feliksa Jasieńskiego *Tekę* [uczniów warszawskiej Szkoły Sztuk Pięknych] zawierającą grafiki odbite w technice fluoroforty⁷¹. W Zakopanem działało stowarzyszenie „Sztuka Podhalańska” wyposażone w eksperymentalną

68 Zob. *Wystawa drukarska w Krakowie*, Kraków 1904.

69 Miesięcznik „Poradnik” ukazywał się w Krakowie od stycznia 1905 do marca 1906 roku. W tym okresie wydano łącznie 12 zeszytów: dziewięć w roku 1905 oraz trzy w roku 1906. Władysław Teodorczuk był zecerem pracującym wcześniej w Drukarni Narodowej Napoleona Telza. W 1906 roku musiał opuścić Kraków po oskarżeniu o przemyt broni. Więcej na temat pisma w: H. Tadeusiewicz, „Poradnik Graficzny” (1905–1906) i „Polski Poradnik Graficzny” (1908). *Przyczynek do dziejów czasopiśmiennictwa fachowego drukarzy*, „Roczniki Biblioteczne” 49 (2005), s. 257–266.

70 Por. K. Kulig-Janarek, *Początki nowoczesnej litografii z okolic Bramy Floriańskiej*, w: *Wielość w jedności. Litografia i techniki druku płaskiego w Polsce po 1900 roku*, kat. wyst. Galerii Sztuki Nowoczesnej Muzeum Okręgowego, 26 września – 6 grudnia 2015, red. B. Chojnacka, Bydgoszcz 2015, s. 34–35; U. Dragońska, *Litografia polska w przededniu I wojny światowej na wystawie graficznej i drugim konkursie im. Henryka Grohmana*, w: *Wielość w jedności. Litografia i techniki druku płaskiego w Polsce po 1900 roku*, red. B. Chojnacka, Bydgoszcz 2015, s. 44.

71 W Muzeum Narodowym w Krakowie znajdują się grafiki z tej *Teki* obejmujące 12 prac oraz stronę tytułową. Zob. *Teka* [uczniów warszawskiej Szkoły Sztuk

pracownię graficzną. Powstawały liczne teki zbiorowe i indywidualne artystów i studentów⁷². Powoli zatem, grafika polska wchodziła w nowy, bardziej zinstytucjonalizowany etap, którego ukoronowaniem stała się organizacja w 1911 roku w Zakopanem pierwszego konkursu graficznego imieniem Henryka Grohmana – łódzkiego przedsiębiorcy, kolekcjonera i mecenasa, oraz powstanie warszawskiego Towarzystwa Sztuk Graficznych w 1912 roku⁷³. W następnych latach wyzwaniem stało się wypracowanie własnych, graficznych środków wyrazu, niezależnych od malarstwa – negacja barwnej plamy i pochwała czarnej linii – zasady, które charakteryzowały drugi konkurs Grohmana zorganizowany w roku 1914⁷⁴. Wszystkie te działania z pewnością stanowiły spełnienie celów Feliksa Jasieńskiego i Ignacego Łopieńskiego.

Pięknych], [Warszawa, ok. 1906], MNK, nr inw. MNK III-ryc.-2213–2224. Por. M. Grońska, *Grafika w książce, tece i albumie*, s. 191, poz. 8.

- 72 Dla przykładu z tek zbiorowych można wymienić *Tekę Melpomeny. Autolitografie* [karykatury artystów w rolach], Kraków 1904, pod kierunkiem Stanisława Szreniawy-Rzeckiego odbitą w Litografii A. Pruszyńskiego oraz *Tekę graficzną* i wykonaną na Akademii Krakowskiej w Sali Litografii w 1909 roku. Z tek indywidualnych na wzmiankę zasługują przede wszystkim teki Leona Wyczółkowskiego: *Teka* [mieszana], Kraków 1904; *Tatry. Ośm akwatint*, Kraków 1906; *Teka litewska*, 25 autolitografij i algrafij, Kraków 1907; *Gdańsk*, 20 autolitografij, [bez miejsca wydania] 1909; *Teka huculska*. 29 autolitografij, Kraków 1910. Por. Grońska, M. *Grafika w książce, tece i albumie*, s. 190–191, poz. 5 i 12 oraz s. 297–298, poz. 616, 618–621.
- 73 Por. J. Skotnicki, *Wystawa graficzna w Zakopanem (Prace nadesłane na konkurs imienia Henryka Grohmana)*, „Sztuka” (Lwów) 1911, z. 3, s. 144; W. M. Rudzińska, *Henryk Grohman – mecenas i kolekcjoner*, w: *Mecenas – kolekcjoner – odbiorca*, red. E. Karwowska, A. Marczak-Krupa, Warszawa 1984, s. 179–195; W. M. Rudzińska, *Wystawa Graficzna w Bazarze Polskim w Zakopanem i Henryk Grohman – przemysłowiec, mecenas sztuki, kolekcjoner*, w: *W stulecie Bazaru Polskiego. Henryk Grohman i grafika Młodej Polski*, kat. wyst. Miejska Galeria Sztuki im. Władysława hr. Zamoyskiego w Zakopanem, Kraków 2011, s. 36–42.
- 74 Por. U. Dragońska, *Litografia polska w przededniu I wojny światowej*, s. 46.

Bibliografia

- AN, *Chwila bieżąca*, „Biesiada Literacka”, 22.02.1901, nr 8, s. 158.
- A. C. [A. Łada-Cybulski], *Feliks Jasieński w Krakowie*, „Tydzień” 12.10.1902 nr 41, s. 660.
- Alberowa Z., Bąk C., *Jasieński Feliks*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 11, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 30–31.
- b. k., *Wystawa sztuki japońskiej w pałacu TZSP*, „Biesiada Literacka” 1.03.1901, nr 9, s. 177–178.
- Bett I., *Wystawa akwafort w Sukiennicach*, „Czas” 30.10.1902 [2], nr 250, s. 1–2.
- Całkowite rozliczenie kosztów urządzenia wystawy japońskiej*, rachunek z marca 1901, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/4, s. 1.
- Czarnecki K., *Teka grafik z 1903 r. i tzw. Stowarzyszenie Polskich Artystów Grafików w Krakowie*, „Rocznik Muzeum Mazowieckiego w Płocku” 14 (1991), s. 49–84.
- Czyż P. P., „*Litografia i fabryka bombonierek*” – droga do autolitografii w Warszawie na początku XX wieku, w: *Wielość w jedności. Litografia i techniki druku płaskiego w Polsce po 1900 roku*, red. B. Chojnacka, Bydgoszcz 2015, s. 31–42.
- Czyż P. P., *Polscy akwaforciści na drodze do grafiki autorskiej w Monachium i Paryżu – Redlich, Jasiński, Łopieński, Pankiewicz*, w: *Wyjazdy „za sztuką”. Nadzieje, zyski i straty artystów XIX i XX wieku*, red. D. Kudelska, E. Kuryłek, Lublin 2015, s. 115–127.
- Czyż P. P., *Szkoła Łopieńskiego – Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Graficznych, czyli warszawscy akwaforciści pierwszych dwóch dekad XX wieku*, w: *Wielość w jedności. Techniki wklęsłodruku w Polsce po 1900 roku*, red. B. Chojnacka, M. Woźniak, Bydgoszcz 2013, s. 63–80.
- Dragońska U., *Litografia polska w przededniu I wojny światowej na wystawie graficznej i drugim konkursie im. Henryka Grohmana*, w: *Wielość w jedności. Litografia i techniki druku płaskiego w Polsce po 1900 roku*, red. B. Chojnacka, Bydgoszcz 2015, s. 43–54.
- Gałęcka K., *Feliks Jasieński w środowisku Warszawy, Lwowa i Krakowa*, „Roczniki Humanistyczne” 27 (1979) z. 4, s. 21–38.
- Grafika francuska. Teki A. Vollarda ze zbiorów F. Jasieńskiego*, kat. wyst. MNK, wstęp H. Blum, Kraków 1971.
- Grafika Odilona Redona*, kat. wyst. MNK, oprac. H. Blum, Kraków 1965.
- Grafika polska około roku 1900*, kat. wyst. MNK, wstęp H. Blum, Kraków 1968.
- Grońska M., *Grafika w książce, tece i albumie, polskie wydawnictwa artystyczne i bibliofilskie z lat 1899–1945*, Wrocław 1994.

- Gumińska B., *Feliks Manggha Jasieński*, „Wszyscy marzymy, by osiągnąć księżyc...” , „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria nowa” 3 (2010), s. 17–65.
- J. B., *III. Przegląd sztuk plastycznych*, „Krytyka” 5 (1903) t. 1, s. 326–327.
- Jaroszyński T., *Wystawa sztuki japońskiej (Zbiory F. Jasieńskiego)*, „Tygodnik Ilustrowany” 23.02.1901, nr 8, s. 153–154.
- Jasieński F., *Wystawa drzeworytów japońskich*, „Chimera” 1901, t. 1, z. 1, s. 172–174.
- Jasieński F., *Z powodu wystawy japońskiej*, „Biesiada Literacka” 8.03.1901, nr 10, s. 199.
- Klepsydra Aureliusza Pruszyńskiego, <https://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/publication/879651/edition/850791/content> (13.08.2025).
- Kluczevska-Wójcik A., *Feliks „Manggha” Jasieński i jego kolekcja w Muzeum Narodowym w Krakowie*, Kraków 2014.
- Kossowska I., *Narodziny polskiej grafiki artystycznej 1897–1917*, Kraków 2000.
- Kronika literacko-artystyczna* [rubryka], „Głos Narodu” 1.12.1902, nr 286, s. 1; 20.12.1902, nr 304, s. 5; 26.02.1903, nr 56, s. 6.
- Kronika powszechna*. Krzysztofowicz-Kozakowska S., „*Stara, sercu memu bardzo droga bestyo*”, „Rozprawy Muzeum Narodowego w Krakowie. Seria nowa” 3 (2010), s. 67–84.
- Kulig-Janarek K., *Niech żyje sztuka! Kolekcja Feliksa Jasieńskiego. Grafika francuska od impresjonizmu do art. nouveau*, kat. wyst. MNK, czerwiec 2015 – styczeń 2016, Kraków 2015.
- Kulig-Janarek K., *Początki nowoczesnej litografii z okolic Bramy Floriańskiej, w: Wielość w jedności. Litografia i techniki druku płaskiego w Polsce po 1900 roku*, kat. wyst. Galerii Sztuki Nowoczesnej Muzeum Okręgowego, 26 września – 6 grudnia 2015, red. B. Chojnacka, Bydgoszcz 2015, s. 30–39.
- List Feliksa Jabłczyńskiego do Feliksa Jasieńskiego z kwietnia 1903, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/14, s. 18–19.
- List Ignacego Łopieńskiego do Feliksa Jasieńskiego z dnia 20.10.1902, Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/38.
- List Ignacego Łopieńskiego do Feliksa Jasieńskiego z dnia 4.03.1903, Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/38.

- List Jacka Malczewskiego do Henryka Siemiradzkiego z dnia 7.08.1902, Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.1588/54.
- List Józefa Pankiewicza do Feliksa Jasieńskiego z dnia 1.04.1903, Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/51.
- List Józefa Pankiewicza do Feliksa Jasieńskiego z dnia 11.07.1904, Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/51.
- List Juliusza Hermana do Feliksa Jasieńskiego z dnia 2.12.1905, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/12, s. 143–144.
- List Pawła Ettingera do Feliksa Jasieńskiego datowany 30.12.1902–2.01.1903, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/12, s. 25–28.
- Listy Józefa Pankiewicza do Feliksa Jasieńskiego z dnia 5.11.1904 i 19.11.1904, Muzeum Narodowe w Krakowie, Dział Starych Druków, Rękopisów i Kartografii, sygn. MNK-VIII-rkps.633/51.
- M. [Manggha? F. Jasieński], *Teka grafików polskich*, „Czas” 14.03.1903 [2], nr 60, s. 1.
- Nowe Towarzystwo artystyczne*, „Głos Narodu” 18.11.1902, nr 273, s. 4.
- Od Pana Feliksa Jasieńskiego...*, nieustalone czasopismo, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/6, s. 10.
- Płazewska M., *Warszawski Salon Aleksandra Krywulta (1880–1906)*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie” 10 (1966), s. 297–513.
- Podniesińska K., *Ekstlibrisy bibliotek polskich i księgozbiorów obcych wykonanych przez polskich artystów z zbiorach Gabinetu Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Krakowie*, Kraków 2023.
- Pr. [Prokiesz] W., *Korespondencje Kuriera Warszawskiego*, „Kurier Warszawski” 22.03.1903, nr 81, s. 4.
- Pruszyński Z., *Jama Michalika – lokal „Zielonego Balonika”*, Kraków 1930.
- Przesmycki Z., *Drzeworyt japoński*, „Chimera” 1901, t. 1, z. 3, s. 490–532.
- Rakowski K., *Francisco Goya*, „Czas” 8.11.1902 [2], nr 257, s. 1–2.
- Rozliczenie wystawy TPSP w Krakowie z dnia 15.02.1902*, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, Spuścizna Feliksa Jasieńskiego, sygn. 80/2, s. 3.
- Ruch artystyczny i literacki* [rubryka], „Czas” 11.10.1902 [2], nr 234, s. 3; 21.10.1902 [2], nr 242, s. 3; 3.11.1902 [2], nr 252, s. 3; 13.11.1902 [2], nr 261, s. 3; 17.11.1902 [2], nr 264, s. 3; 30.11.1902 [2], nr 276, s. 3;

- 18.12.1902 [2], nr 290, s. 2; 10.02.1903 [2], nr 32, s. 3; 25.02.1903 [2], nr 45, s. 3; 7.03.1903 [2], nr 54, s. 3; 11.03.1903 [2], nr 57, s. 3.
- Rudzińska W. M., *Henryk Grohman – mecenas i kolekcjoner*, w: *Mecenas – kolekcjoner – odbiorca*, red. E. Karwowska, A. Marczak-Krupa, Warszawa 1984, s. 179–195.
- Rudzińska W. M., *Wystawa Graficzna w Bazarze Polskim w Zakopanem i Henryk Grohman – przemysłowiec, mecenas sztuki, kolekcjoner*, w: *W stulecie Bazaru Polskiego. Henryk Grohman i grafika Młodej Polski*, kat. wyst. Miejska Galeria Sztuki im. Władysława hr. Zamoyskiego w Zakopanem, Kraków 2011, s. 36–42.
- Rybak-Karkosz O., *Rodzaje odbitek występujących w grafice artystycznej w kontekście nieuczciwych zachowań uczestników rynku dzieł sztuki*, „Opuscula Musealia” 28 (2021), s. 77–89, <https://doi.org/10.4467/20843852.OM.21.004.15505>.
- Skotnicki J., *Wystawa graficzna w Zakopanem (Prace nadesłane na konkurs imienia Henryka Grohmana)*, „Sztuka” (Lwów) 1911, z. 3, s. 144.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Warszawa 1997.
- Sowiński J., *Sztuka typograficzna Młodej Polski*, Wrocław 1982.
- Sztuka* [rubryka], „Tygodnik Ilustrowany” 20.04.1901, nr 16, s. 319; 7.06.1901, nr 23, s. 457; 25.01.1902 nr 4, s. 78.
- Tadeusiewicz H., „Poradnik Graficzny” (1905–1906) i „Polski Poradnik Graficzny” (1908). Przyczynek do dziejów czasopiśmiennictwa fachowego drukarzy, „Roczniki Biblioteczne” 49 (2005), s. 257–266.
- Teka polskich artystów-grafików 1902–3*, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, sygn. 80/9, s. 42–101.
- Towarzystwo Polska Sztuka Stosowana, walne zebranie w dniu 1.10.1901, Archiwum Muzeum Narodowego w Krakowie, sygn. 80/18, s. 63–65.
- Turwid M., *Spuścizna Wyczółkowskiego*, „Kultura” 2 (1937) nr 30, s. 4.
- Wellisz L., *Wspomnienia i refleksje o moich zbiorach grafiki polskiej. Katalog rysunków i rycin Feliksa Jasińskiego i Leona Wyczółkowskiego w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1970.
- Wiercińska J., *Feliks Jasiński (Manggha) jako działacz artystyczny i kolekcjoner*, w: *Polskie życie artystyczne w latach 1890–1914*, red. A. Wojciechowski, Wrocław 1967, s. 212–214.
- Więckowska-Lazar J., *Grafika Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie*, w: *175 lat nauczania malarstwa, rzeźby i grafiki w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych*, red. J. Ząbkowski, Kraków 1994, s. 129–160.
- Wilder H., *Grafika. Drzeworyt, miedzioryt, litografia. Wskazówki dla bibliotekarzy i miłośników sztuki*, Lwów 1922.

Wrażenia z wystawy japońskiej, „Głos. Tygodnik Naukowo-Literacki,
 Społeczny i Polityczny” 3.03.1901, nr 11, s. 158–159.
Wskazówki fotochemigraficzne. Co to jest fluoroforta, „Poradnik Graficzny”
 1 (1905) z. 4, szp. 17–18.
Wystawa drukarska w Krakowie, Kraków 1904.
*Wystawa, której nie było... Ignacy Łopieński (1865–1941) odnowiciel
 sztuki drukarskiej*, koncepcja i oprac. katalogu P. Czyż, wstęp
 E. Frąckowiak, Warszawa 2019.
Wystawy sztuki w salonie „Chimery”, „Chimera” 1901, t. 1, z. 2, s. 361.
Z Domu Matejki, „Głos Narodu” 2.12.1902, nr 287, s. 4.
Z literatury i sztuki [rubryka], „Głos Narodu” 11.10.1902, nr 236, s. 5;
 22.10.1902, nr 247, s. 4; 4.11.1902, nr 259, s. 5.

Abstrakt

Magdalena Laskowska, Katarzyna Podniesińska
*„Teka polskich grafików” z 1903 roku jako przykład wspólnych
dążeń środowiska krakowskiego i warszawskiego do rozwoju
polskiej grafiki artystycznej*

W 1903 roku ukazała się w Krakowie „Teka polskich grafików” – pierwsza teka wieloautorska prezentująca grafikę artystyczną, zawierająca prace najwybitniejszych twórców. Inicjatorem jej powstania był znany kolekcjoner Feliks Jasieński, a niezbędnych rad udzielał czynny w Warszawie Ignacy Łopieński. Stała się ona świadectwem współpracy dwóch wiodących wówczas ośrodków sztuki na ziemiach polskich, oddzielonych kordonem granicy.

Jasieński od lat 80. XIX w. przebywał w Paryżu, poznając dążenia malarzy-grafików do emancypacji grafiki jako samodzielnej dziedziny sztuki.

Wydanie „Teki” zostało poprzedzone akcją edukacyjno-promocyjną polegającą na organizacji dwunastu wystaw poświęconych sztukom graficznym i druku wielu artykułów prasowych.

Po wydaniu „Teki” nastąpił spontaniczny rozwój polskiej grafiki artystycznej przypadający na lata 1903–1911, zakończony ogłoszeniem konkursu Henryka Grohmana, po którym weszła ona w nowy, bardziej zinstytucjonalizowany etap.

Słowa kluczowe:

Feliks Jasieński, Ignacy Łopieński, polska grafika artystyczna, sztuka pod zaborami, Kraków ok. 1900, Warszawa ok. 1900

Abstract

Magdalena Laskowska, Katarzyna Podniesińska

*The “Teka polskich grafików” from 1903 as an example
of the shared efforts of the Krakow and Warsaw
circles toward the development of Polish artistic printmaking*

In 1903, “Teka polskich grafików” was published in Krakow—the first multi-author collection presenting artistic graphics, containing works by the most outstanding artists. The initiator of its creation was the well-known collector Feliks Jasieński, and Ignacy Łopieński, active in Warsaw, provided the necessary advice. It became a testament to the cooperation between the two leading art centers in Poland at the time, separated by a border.

Jasieński had been living in Paris since the 1880s, where he became familiar with the efforts of painters and graphic artists to emancipate graphic art as an independent field of art.

The publication of “Teka” was preceded by an educational and promotional campaign consisting of twelve exhibitions devoted to graphic arts and the publication of numerous press articles.

The publication of “Teka” was followed by a spontaneous development of Polish graphic art between 1903 and 1911, which ended with the announcement of Henryk Grohman’s competition, after which it entered a new, more institutionalized stage.

Keywords:

Feliks Jasieński, Ignacy Łopieński, Polish graphic art, art under partition, Krakow around 1900, Warsaw around 1900